

פרק שביעי – 'מרובה'

זמדת תשלומי ארבעה וחמשה אינה נוהגת אלא בשור ושה בלבד – ב'ים של שלמה' מסיק להלכה שבעז אין חיוב ד' וה'. וב'הר צבי' תמה על כך מתלמוד ערוך (בכתובות לד:): 'היה גדי גנוב לו וטבחו...' – והרי בלשון רז"ל בכל מקום 'גדי' הוא ממין העזים. ובספר דברות משה (סוף ב"ק) יישב שתלוי הדבר במח' האמוראים בדין 'שם לווי'. (וע' להלן בדף עז במש"כ).

קנג

'הטוען טענת גנב בפקדון... גנב וטבח משלם תשלומי ארבעה וחמשה. איכא דאמרי... תנא ושייר' – מתוך דברי רבותינו האחרונים ז"ל (ע' כסף משנה – גניבה ד,י; נתיבות המשפט שמא; מנחת חינוך נד, ועוד) נראה שישנן שתי שיטות, החלוקות בעיקרן, ביסוד דין 'טוען טענת גנב'; לשיטת הרמב"ם (גניבה ד,י) התחדשה בדין זה חומרא כלפי השומר, שאף כאשר לא נגע בפקדון אלא השאירו במקומו, כל שכפר בחיובו ונשבע לשקר – משלם כפל, שחדשה תורה שאף טענת גניבה תידון כגניבה. אולם אם עשה מעשה-גנבה ממש, הרי לא גרע משאר גנבים וחייב בכפל ללא שבועה.

(ואע"פ שיש לפרש טעם הדבר, שמיד בכפירתו, שכבר אינו חפץ להשיב הפקדון לבעליו, קנה ממילא את הפקדון העומד ברשותו בקנין 'חצר', וממילא נעשה עליו 'גנב', מכל מקום חידוש יש כאן, שהרי לא עשה 'מעשה גנבה' כלל, וכמוש"כ ב'קצות החושן' (שמח,ב) שבהמה שנכנסה לרשותו ולא עשה מעשה, כנעילת דלת, גם כשבמחשבתו ליטלה לעצמו, אינו נעשה גנב בשל כך. וכיו"ב פרשו אחרונים בדברי התוס' להלן סה. ד"ה אין.

ואמנם אין הדבר מוסכם – ע' 'קובץ שיעורים' כתובות – אות צה, שהביא מהתוס' שם דלא כהקצות. וכן הוכיח להלן (אות עח) מדברי רבנו יהונתן, דלא כהקצו"הח. וע"ע רש"י כתובות ל: ד"ה ע"י. וצ"ע).

אולם שיטת הראב"ד (שם) ורש"י (כתובות לד ולהלן קיב), ששומר אינו חייב בכפל מחמת הדין הרגיל של גנב, אלא שנתחדש כאן שאם נשבע והוברר שקרו – משלם כפל. אך דוקא אם עשה מעשה בחפץ.

(יש לפרש בפשטות סיבת הדבר שאין כאן דין 'גנב' הרגיל, לולא חידוש מיוחד בתנאים מיוחדים, מפני שלא הוציאו 'מבית האיש' אלא מרשותו שלו.

ואמנם יש לתת טעם נוסף שלא ייחשב כ'גנב', כי כיון שהוא בעצמו השומר על החפץ, הרי זה כגונב בפני הבעלים, שאינו גנב אלא 'גזלן' ופטור מכפל. וכמו אילו אחר היה גזולו מן השומר, שודאי גזלן הוא ולא גנב, הכי נמי בשומר גופא – עפ"י זכר יצחק ח"א סו"ס סג)

ועל פי זה יש לפרש את שתי הלשונות בגמרא, אם הטוען טענת גנב מתחייב ד' וה' בשטבח ומכר. שלפי שיטת הרמב"ם אין לנו לחדש חיוב כזה, כיון שבעצם הרי לא גנב כלל (לפי גדר 'גניבה' שבכל מקום), אלא שקנסתו תורה על שנשבע לשקר. ואם כן, טביחתו ומכירתו אינה אלא כמזיק בעלמא. אבל לשיטת רש"י והראב"ד יש לומר שחוזר דינו (לאחר שנשבע) להיות כגנב רגיל, שאם טבח ומכר משלם ד' וה'. (שו"ת שבט הלוי ח"ד רכג וח"ה רטז).

(יש להדגיש, דאליבא דאמת אין כאן מחלוקת על דין זה, ולכלי עלמא חייב ד' וה', כדדרשינן להלן מ"ה" ד'הגנב' או מהקש ט"ג לגנב, ואין משיבין על ההקש. אלא שבא לפרש את דיוחי הגמרא מצד הסברה. ואמנם, גם לשיטת הראב"ד בעינן קרא לחיוב ד' וה').

דף סג

'למעוטי דבר שאינו מסויים' – פרש רש"י: שאין בו סימן. ותמהו התוס' בטעם הדבר. ובשיטה מקובצת הביא מהמאירי לפרש שיטת רש"י, שהמיעוט מתייחס לשומר אבידה, שהתרבה גם הוא בהמשך הכתוב, כדלהלן – שאינו מתחייב בכפל כשטוען טענת גנב אלא באבידה שיש בה סימן.

ויש לפרש טעמו של דבר, על פי מה שכתב הגרעק"א (בבא מציעא כא. וכבר הראה ב'אמרי משה' (לז,ה) שכ"ה בחידושי הר"ן – ב"מ כה) שאבידה שאין בה סימן אין בה חיוב השבה, וממילא אינו נעשה 'שומר

צג. בהמה שנכנסה לגינה והשחיתה קב מפירותיה (פירות שאינם גמורים) – כיצד שמין את נזקה? ומה הדין באדם שהזיק? (נח):

לר' יוסי בר חנינא שמין אותו הקב לפי בית סאה, כמה הוא יפה עם הקב וכמה בלעדיו. ומחיר הבית סאה עצמו נקבע ע"י שומא בשישים כמותו. לר' ינאי – באותה דרך אך בחצי סאה ('תרכב') בשישים כמותו. לחזקיה – אותו קב שאכלה מוערך בשישים כמוהו. באדם המזיק נחלקו אמוראים אם השומא מתבצעת כבבהמה, או משערים את מה שהזיק בפני עצמו. (וי"א שלמסקנא רבא הודה לדברי אביי, שמשערים כבבהמה).

צד. כיצד שמין את הנזקים במינים הבאים:

א. שחת. ב. לולבי גפנים ויחורי תאנים. ג. סמדר. ד. בוסר. ה. כופרא. ו. דקל. ז. פירות גמורין המחוברין לאדמה. (נח:-נט)

א. לריה"ג – לפי המשווייר בגינה, היינו, דמי הערוגה בזמן הקציר. לחכמים – הפרש שבין דמי הקרקע עם שחת ובלעדיו. (ולפי חישוב ששים, כל חד כשיטתו).
 ב. כהפרש דמי הקרקע שעם הלולבין ובלעדיהם. (ולא מפורש בגמ' אם ריה"ג פליג גם על זה).
 ג. לר' יהושע – כענבים העומדות להבצר (ואגב הקרקע – תוס'). לחכמים – כמצבם עתה, אגב הקרקע.
 ד-ה. לר' שמעון בן יהודה משום ר"ש, ורבי יהושע – כענבים העומדות להבצר. ולחכמים (וכן אמר שמואל ואליעזר זעירא) – אגב הקרקע, בשישים.
 ו. למסקנא – דקל רגיל – אגב הקרקע, ודקל פרסי (שחשוב הוא מאד – רש"י) – נשום בפני עצמו.
 ז. לרבי שמעון משלם כדמי פירות תלושין, כל שאינם צריכים לקרקע.

צה. ליבה וליבתה הרוח, ואין בליבוי כדי להבעיר אלא בצירוף הרוח, ויצאה האש והזיקה – האם חייב לשלם? (ס).

בברייתא שנינו שפטור, והעמידה אביי כשלבה מצד אחד ולבתו הרוח לצד אחר. ורבא העמיד כשבאה רוח שאינה מצויה. ור' זירא – שלא ליבה בנפיחה ממש. אולם לדעת רב אשי לעולם הוי גמרא בנוקין ופטור.

צו. המדליק אש ברשותו ועברה גדר שהיא גבוהה ד' אמות והדליקה שדה קוצים והזיקה – האם חייב לשלם? (סא)

לתנא דמתניתין – פטור. ורב העמידה דוקא באש קולחת ולא בנכפפת, ולשמואל – בכל סוג אש. ודוקא כשיש בגדר ד' אמות משפת קוצים ולמעלה. ולר' שמעון – הכל לפי אומד הדליקה (דקאי נמי אגדר – ע' רמב"ם הל' נוקי ממון יד, ב).

צז. האם חייבין על נזקי אש בדברים טמונים, בדברים שדרכם להיות טמונים שם, ובדברים שאין דרכם בכך? (סא):

רבי יהודה מחייב לעולם על טמון, וחכמים פוטרים. ולדעת רב כהנא, מודים חכמים במדליק בתוך של חבירו, שחייב, ואפילו על דברים שאין דרכם להטמין שם. ולרבא – חכמים מודים רק במדליק בשל חברו ובכלים שדרכם להטמין שם.

צח. א. גדיש של חטין המחופה בשעורין – השורפו, כמה משלם, דמי חטים או דמי שעורים, ומה הדין בפשיעת השומר באותו אופן, כשלא שמר את הגדיש וניזוק, ומה הדין במזיק גדיש כזה בידים?
 ב. האם עשו 'תקנת נגזל' (שנשבע כמה נגזל ונוטל) בנוקי אש; במסור; באדם שהזיק ארגז שבתוכו חפצים? (סב).

- א. באש (שפשע ולא שמרה), – אליבא דחכמים – משלם דמי שעורין (מלבד אליבא דרב כהנא במדליק בתוך של חבריו), ואליבא דר' יהודה – דמי חטין.
ובשומר – משלם דמי שעורין. במזיק בידים – דמי חטין.
ב. באש עשו 'תקנת נגזל'.
במסור – למאן דלא דאין דינא דגרמי – לא עשו תקנת נגזל, ולמאן דדאין – עלה ב'תיקו'.
במזיק ארגו הכל תלוי אם דרך להניח אותם דברים בתוכו, שאם אין דרך להניחם – אינו נאמן. (ואפשר שתלוי במח' ר"י ורבנן – ע' מלחמות ה').

פרק שביעי – 'מרובה'

צט. מנין ש:

- א. מדת תשלומי כפל – בטוען טענת גנב – נוהגת בכל דבר המטלטל שגופו ממון?
ב. הטוען טענת גנב בפקדון, ונשבע ונמצא שהוא גנבו, שמשלם תשלומי כפל?
ג. הטוען טענת גנב, וטבח ומכר – משלם ד' וה'?
ד. הטוען טענת אבד, ונשבע, ונמצא שקרן – פטור מלשלם כפל?
ה. הטוען טענת גנב באבידה – משלם כפל? (סב:–סג)
א. מ'על כל דבר פשע... 'שלם שנים' – לרבות כל דבר. והפרטים המנויים בפסוק ממעטים קרקעות עבדים ושטרות ודבר שאינו מסוים.
ב. 'אם לא ימצא הגנב (אלא הוא עצמו גנבו) ונקרב בעה"ב (שכבר נשבע...)' (ולדעה אחרת גם תחילת הפסוק 'אם ימצא' מדבר בט"ג).
ג. לדעה אחת מ"ה" ד'הגנב, ולדעה אחרת מהקש ט"ג לגנב, ואין משיבין על ההקש.
ד. לדעה אחת מיתור הכתובים המדברים בט"ג 'אם המצא... אם לא ימצא'. ולדעה האחרת מיתור "ה" ד'הגנב'.
ה. מ'על כל אבדה'.

ק. מהו המקור שגנב חייב בכפל על כל דבר המטלטל וגופו ממון? (סג–סד)

לחד מאן דאמר, למדים מעל כל דבר פשע' – 'כל' ריבויא הוא. והפרטים המפורשים באו למעט קרקעות עבדים ושטרות. ולמ"ד ששני הכתובים 'אם ימצא... אם לא ימצא' נאמרו בטוען טענת גנב, למדים מ'אם המצא תמצא' – בריבוי ומיעוטי, רבי כל מילי, ומיעט קרקעות עבדים ושטרות.

קא. לפי איזה מחיר משלם הגנב קרן, כפל (וד' וה') במקרים דלהלן:

- א. גנב בהמה כחושה והשמינה הגנב ע"י פיתום, וטבח ומכר.
ב. גנב בהמה כחושה והשמינה מאליה, וטבח ומכר.
ג. גנב חבית יין והתייקרה ונשברה מאליה.
ד. גנב חבית יין והתייקרה ונשברה בידים.
ה. גנב חבית יין והוזלה ונשברה מאליה או בידים.
ו. גנב טלה ונעשה איל, וטבחו או מכרו. (סה–סו).